

Бібліографічні посилання

1. Про стратегію подолання бідності: Указ Президента України // Офіційний вісник України. – 2004. – № 41. – С. 32–42.
2. Черенько Л. М. Регіональні чинники бідності // Вісник Прикарпатського університету. Економіка. – 2007. – Вип. IV. – С. 162–166.
3. Богомолова Т. Ю. Бедность в современной России: масштабы и территориальная дифференциация / Т. Ю. Богомолова, В. С. Тапилина // ЭКО. – 2004. – № 11. – С. 41–56.
4. Лаптева Е. А. Географический анализ проблем бедности в крупнейших и малых городах России // Вестник Московского ун-та. – Серия. 5. География. – 2004. – №3. – С. 39–44.
5. Хомра О. У. Бідність в Україні: оцінки, наслідки, специфіка характеристик в монофункціональних містах // www.democracy.kiev.ua/publications/collections.php?conference=3§ion=17&article=197
6. Алаев Э. Б. Социально-экономическая география: Понятийно-терминологический словарь. – М., 1983. – 290 с.
7. Колот А. Теоретичні і прикладні аспекти підвищення доходів працюючих, як передумови збереження та розвитку людського капіталу / А. Колот, С. Григорович // Україна: аспекти праці. – 2005. – № 8. – С. 19–27.
8. Лібанова Е. Подолання бідності: погляд науковця // Україна: аспекти праці. – 2003. – № 5. – С. 26–32.
9. Статистичний щорічник України за 2006 рік // Державний комітет статистики. – К., 2007. – 452 с.
10. Статистичний щорічник Луганської області за 2006 рік. – Луганськ, 2007. – Ч. I. – 405 с.
11. 100 термінів і понять соціально-трудова сфери. Енциклопедичний словник / Під заг. ред. С. В. Мельника. – Луганськ, 2005. – 220 с.
12. Делас У. Самозайнятість як джерело доходів населення // Економіст. – 2007. – № 3. – С. 22–24.
13. Соціальні індикатори рівня життя населення: Стат. збірник. – К., 2006. – 243 с.
14. www.Evropa.eu.int/comm/evrostat
15. Вендина О. Стратегии развития крупнейших городов России: поиск концептуальных решений // www.demoscope@demoscope.ru

Надійшла до редколегії 8.01.2008 р.

УДК: 339.722

В. В. Безуглий

Дніпропетровський національний університет

ОСНОВНІ ПЕРСПЕКТИВИ СПІВПРАЦІ ЄВРОСОЮЗУ З ДЕЯКИМИ КРАЇНАМИ СНД (на прикладі Молдови і Білорусі)

Розглянуті основні перспективні напрями співпраці Євросоюзу з деякими країнами СНД (Молдовою і Білоруссю). Проаналізовано сучасний стан їхніх політичних та економічних стосунків з органами ЄС. Визначені основні проблеми цих країн щодо майбутньої участі в євроінтеграційних об'єднаннях.

Постановка проблеми. Велике розширення Європейського Союзу (ЄС) у 2004 і 2007 рр. визначило певні зміни політичного, географічного та економічного просторів. Це поставило перед самим ЄС непросто питання щодо подальшого розвитку

організації. Нині серед керівних органів ЄС відбуваються гострі дискусії відносно майбутнього розвитку Союзу. У середині ЄС висувається кілька підходів та поглядів на майбутні перспективи розвитку євроінтеграційних процесів: «старі» члени ЄС (ЄС-15) наполягають на повному припиненні територіального розширення Євросоюзу і переключенні на «поглиблення» євроінтеграції, на корегування політичного курсу, на більшому реформуванні інституціональних органів ЄС, на перегляді принципів функціонування Євросоюзу. І лише деякі «нові» члени ЄС (Польща, Угорщина, Литва, Словаччина) іноді припускають подальше розширення географічних кордонів ЄС, у тому числі і за рахунок деяких держав СНД.

Розпад СРСР призвів до нових геополітичних реалій у світі. На політичній карті світу виникла ціла низка нових країн, які, ставши незалежними, поклали до основи існування своїх зовнішньополітичних концепцій дотримання принципу незалежності та національного суверенітету. Процеси глобалізації, демократизації, перманентне розширення Європейського Союзу робить значний вплив на формування європейської політики цих держав, висуває нові політичні та економічні вимоги до країн-претендентів на вступ до ЄС.

Нині в країнах Європейської частини СНД існують різні погляди та устремління відносно співпраці з Європейським Союзом. З певною мірою умовності їх можна об'єднати в дві групи: до першої входять Молдова, Україна і Грузія, які вже давно декларують своє політичне бажання – скоріше приєднатися до структур ЄС і прагнуть реформувати свій політичний та економічний устрій згідно із вимогами європейських стандартів. До другої групи належать Росія та Білорусь, які не бачать себе в євроінтеграційних структурах, а намагаються співпрацювати з країнами ЄС сутто в зовнішньоекономічній площині. А Білорусь через недемократичну політику свого керівництва опинилася навіть у суцільній політичній та економічній ізоляції з боку країн ЄС.

Мета та завдання дослідження. Основною метою дослідження є аналіз існуючої політичної та економічної ситуації в Молдові та Білорусі, по відношенню до співпраці з Європейським Союзом.

Виклад основного матеріалу дослідження. Історично «стартові можливості» Європейських країн СНД на початку 90-х рр. були відносно схожими, хоча й мали свої особливості, які потім відбилися в неоднорідності процесів формування і розвитку політики цих країн з Європейським Союзом. З часом ситуація кардинально змінилася: Росія та Білорусь не висувають своїх євроінтеграційних намірів і не бачать (поки що) себе у структурах ЄС, а політичною метою Молдови, Грузії та України є скоріше приєднання до євроінтеграційної спільноти.

У самому Євросоюзі наполягають, що перспективи вступу деяких країн СНД (які вже давно декларують це прагнення) є дещо туманними. Вони суттєво відстають в економічному розвитку (табл. 1), відзначаються певними політичними проблемами (майже всі), в них спостерігається повільне реформування національного законодавства та судово-правової системи, відбувається конфронтація між владою та опозицією (Росія, Білорусь, Грузія), панує високий рівень корупції тощо.

Для зміцнення зв'язків із своїми сусідами і країнами-партнерами, ЄС у травні 2004 р. запровадив новий інструмент – Європейську політику сусідства (ЄПС). Вона була запущена в рамках розширення ЄС у 2004 р. для зміцнення стабільності, безпеки і благополуччя в усій Європі. ЄПС спрямована на «вихід за межі існуючих відносин для поглиблення політичних зв'язків та економічної інтеграції» [4]. У той же час особливо відзначається, що кінцева мета ЄПС не полягає у подальшому

розширенні ЄС і тому ця політика не передбачає надання в майбутньому офіційного членства в ЄС.

Таблиця 1

Макроекономічні показники деяких країн СНД та Євросоюзу (2006)

	ВВП, млрд. дол.	Ріст ВВП, %	ВВП на душу населення, дол.	Кількість трудових ресурсів, млн. осіб	Безробіття, %	Інфляція, %	Інвестиції (% від ВВП)	Золото-валютні запаси (млрд. дол.)
Євросоюз	13 080	3,2	29 900	221	8,5	1,8	20,8	662,4
Україна	364,3	7,1	7 800	21,5	6,7	9,1	24,0	22,36
Молдова	9,06	4	2 000	1,4	7,3	12,7	27,9	0,78
Росія	1 746	6,7	12 200	74,2	6,6	9,7	17,9	303,7
Білорусь	83	9,9	8 100	43	1,6	7,0	28,3	1,09
Грузія	18,16	9,4	3 900	2,04	12,6	9,2	28,1	0,93

Центральним елементом Європейської політики сусідства є двосторонні Плани дій ЄПС, узгодженні між ЄС та кожною країною-партнером [3]. Плани дій визначають загальну концепцію проведення політичних та економічних реформ із коротко- і середньостроковими пріоритетами. Нині розпочинається здійснення перших семи Планів дій ЄПС, які були прийняті на початку 2005 р. із Ізраїлем, Йорданією, Молдовою, Марокко, Палестинською Автономією, Тунісом та Україною. Їх виконання особливо контролюється через підкомітети Єврокомісії. Останнім часом намічається запровадження Планів дій ЄПС із Вірменією, Азербайджаном, Грузією, Єгиптом та Ліваном [6]. Оскільки ЄПС заснована на існуючих угодах (Партнерство і співробітництво, або Асоціативні угоди, або Барселонський процес з партнерства між європейськими та середземноморськими країнами) ЄПС не була «активізована» для Білорусі, Сирії та Лівії, тому що з цими країнами не були підписані такі Угоди через політичну напругу в їхніх відносинах.

Молдова і Білорусь мають неоднаковий рівень взаємозв'язків з Європейським Союзом і додержуються різних поглядів і підходів (навіть протилежних) у формуванні подальших стратегій співробітництва з провідною регіональною організацією Європи. Розглянемо більш детально основні перспективи та форми співпраці цих країн з Європейським Союзом.

Молдова. Найважливішою та актуальнішою задачею керівництво країни бачить в інтеграції до Європейського Союзу. ЄС потенційно є основним стратегічним партнером Молдови. Молдова – європейська країна і тому її майбутнє нерозривно пов'язується з європейською спільнотою. Взаємодія між Молдовою та ЄС заснована на Угоді про партнерство і співробітництво (підписане 1994 р., вступило у силу в 1998 р.). У 2003 р. була прийнята Концепція інтеграції Республіки Молдова в Європейський Союз, а в 2004 р. визнане важливе значення політики сусідства і підкреслене прагнення країни на зближення до ЄС. Нині з Молдовою Європейський Союз веде сумісну роботу над планом дій «ЄС – Молдова», що передбачає поглиблення двосторонньої економічної та політичної співпраці.

І у той же час позитивній співпраці ЄС з Молдовою заважають безліч факторів: низький рівень економічного розвитку країни, політична нестабільність, бідність населення, територіальна роздробленість [2].

Молдова залишається однією з найбідніших країн в Європі. Її ВВП на душу населення в 2006 р. становив усього 2 000 дол. (рівень найбідніших країн світу, Камбоджа – 2 800 дол., Гана – 2 700 дол., Зімбабве – 2 100 дол.). Молдова належить до тих пострадянських країн, в яких системні реформи були із самого початку орієнтовані на ліберальну модель і впровадження «шокової терапії», але з приходом до влади комуністичного уряду, ці реформи були призупинені. У 1998 р. розпочалася приватизація і монетарна політика, які проводилися із колосальними економічними і соціальними витратами – ростом безробіття (12,7%) і збільшенням чисельності осіб, що живуть за межею бідності (за офіційними даними – 30%). Поступово в Молдові закріпилися позиції приватного сектора економіки. Нині недержавна форма власності стала абсолютно домінуючою як за кількістю зайнятих, так і за вартістю виробленої продукції. Причому основою приватного підприємництва в країні став малий бізнес, на частку якого припадає вже 94% від усіх підприємств і 76% від усіх зайнятих [1].

Нині середня зарплата в країні не досягає 170 дол. Через високе безробіття Молдову залишило близько 0,5 млн. громадян (майже кожний третій працездатний). Більшість з них (майже 60%) працює в Росії, інші – у Португалії, Італії, Греції тощо. Економісти вважають, що такий значний відтік працездатного населення призведе до економічного занепаду країни.

В останні 10 років у Молдові стали відчуватися такі парадоксальні явища в економічному стані, що відомі під назвою «голландської хвороби» [4]. До республіки стали надходити у постійно збільшуваних об'ємах гроші від молдавських гастрабайтерів. І Молдова вже займає друге місце в світі (після африканської країни Того) за прибутками від перерахувань із-за кордону. За даними фахівців МВФ [7] грошові переведення громадян Молдови, що працюють за кордоном у 2007 р. становлять близько 1,1 млрд. дол. З одного боку, це є позитивом для врятування від бідності значної частини національних громадян, з іншого – вони викликали кардинальні макроекономічні зміни (гроші гастрабайтерів надходять не до бюджету, а безпосередньо вкидаються на внутрішній ринок).

Європейський Союз є головним торгово-економічним партнером Молдови. Експорт товарів до країн ЄС становить більше 50% від загального об'єму. У товарній структурі експортних поставок зберігається давно складений розподіл: вино (38%) і продукція легкої промисловості (20%). У 2006 р. молдавські виробники направили на ринок Європейського Союзу виноробної продукції на 23,74 млн. дол. Росія поступилася першим місцем, яке вона посідала на протязі 15 років, на фоні істотного зниження (на 53%) молдавського експорту до цієї країни. Німеччина, Румунія та Італія входять до п'ятірки перших країн-експортерів продукції до Молдови.

Дуже важлива перешкода на шляху Молдови до ЄС лежить і у політичній площині, у вигляді Придністровського конфлікту. На території Молдови з вересня 1990 р. існує невизнане державне утворення – Придністровська Молдавська Республіка, під контролем якої перебуває основна частина лівобережжя Дністра, а також м. Бендери. Конфлікт між молдавською і придністровською владами в 1992 р. призвів до військового протистояння і багатьом жертвам з обох сторін. Цей конфлікт вдалося припинити завдяки втручанням Росії (присутності на території Придністров'я російських військових сил). Під час численних переговорів, у тому числі з

останньою схемою «5 + 2» – між Молдовою, Придністров'ям, Україною, Росією, ОБСЄ плюс ЄС та США, досягнути консенсусу з приводу статусу Придністров'я досі не вдалося і відносини між сторонами конфлікту залишаються напруженими.

Таким чином, євроінтеграційні надії Молдови є дуже облудними через політичні та економічні труднощі в країні. Діловий клімат у Молдові є неблагоприємним, об'єм іноземних інвестицій низький, показник ВВП на душу населення близький до рівня М'янми. І, як вважають представники Єврокомісії [5], політичне прагнення Молдови до проведення орієнтованої на Євросоюз політики «не має жодних глибоких коренів».

Білорусь. Ще на початку 90-х рр. ця країна розглядалася як можливий кандидат на вступ в ЄС. Нині жодна з країн-претендентів не віддалена від цієї перспективи, як Білорусь. Основна проблема полягає у політичній конфронтації білоруської влади з ЄС. Починаючи з 1997 р. відносини Білорусі та ЄС постійно погіршувалися. Ратифікація Угоди про партнерство і співробітництво з Білоруссю у 1997 р. була відкладена. Політичний діалог на вищому державному рівні країн ЄС та Білорусі був заморожений. У зв'язку з вимогами, що висувалися Білоруссю в митній та податковій сферах, у 2002 р. ЄС був змушений закрити проекти ТАСІС.

Новий етап конфронтації триває з 2004 р. до нинішнього часу. Європейський парламент не визнав результати референдуму і виборів 17 жовтня 2004 р. За нотою Європарламенту парламентські вибори і референдум у країні «не визнаються демократичними, чесними і вільними у відповідності з міжнародними стандартами» [4]. Європарламент вважає, що парламент не має жодного права представляти інтереси білоруського народу, а президент країни О. Лукашенко не мав конституційного обґрунтування брати участь в останніх президентських виборах. У 2006 р. непрості відносини Білорусі та ЄС були ще більш погіршені через переобрання на третій термін діючого президента О. Лукашенко. ЄС зайняв жорстку позицію у відношенні визнання цих виборів ще задовго до самих виборів, так як білоруська влада систематично порушувала демократичні процеси перед виборами, а після них деякі представники опозиції (навіть ті, що балотувалися на посаду президента) були заарештовані. Тим самим влада демонструє, що відносини з Європейським Союзом не мають для неї пріоритетного значення.

Економічний розвиток Білорусі також не відповідає переважній більшості європейським критеріям. У країні не відбулося широкомасштабної приватизації великих промислових підприємств. При їх акціонуванні акції переважно залишалися у власності держави. Державні підприємства відіграють визначальну роль в економіці, на них припадає до 75% ВВП. Соціальна та економічна стабільність забезпечується доступом на російський ринок і отриманням енергоресурсів по низьким цінам (67% від середньоєвропейського рівня). Білорусь майже повністю залежить від зовнішніх постачань енергоносіїв [1].

З 1995 р. в країні впроваджується політика «ринкової соціалізації», відповідно до якої було повернуті адміністративні методи керування цінами і курсами валют, а держава одержала право втручатися у приватний сектор економіки. Політика уряду не передбачає сприятливих умов для підприємництва, після 2006 р. значно зменшилися темпи приросту іноземних інвестицій (з 44% у першому кварталі 2006 р. до 4,2% у серпні 2007 р.).

З 1997 р. обсяги виробництва щорічно збільшувалися на 7–10% (11,3% у 2006 р.), але цей ріст здебільшого базується на виробництві товарів за держзамовленнями, більшість з яких не оплачується. Держава сплачує субсидії сільськогоспо-

дарському сектору та зберігає контроль над цінами на продовольство. Нині у промисловості майже зношені основні фонди, вкрай застаріло обладнання, різко знизилася валове виробництво, як господарства загалом, так і окремих його галузей.

Незважаючи на політичні санкції до Білорусі, Євросоюз продовжує вести збалансовану зовнішню торгівлю з цією країною. Після Росії, Євросоюз є другим важливим торговим партнером Білорусі. Починаючи з 1997 р. товарообіг з країнами ЄС збільшився у 7 разів, а білоруський експорт – майже у 18 разів. У 2006 р. товарообіг Білорусі з ЄС становив 14 млрд. дол. (45% у структурі білоруського експорту). Найкрупнішими торговими партнерами Білорусі з числа – членів ЄС є: Нідерланди (26,5% від товарообігу з ЄС), Німеччина (17,3%), Польща (12,9%), Велика Британія (11,9%), Литва (4,3%). У 2006 р. до країн ЄС експортувалося більше 700 видів товарів (нафтопродукти, калійні добрива, трактори, труби, автомобільні шини тощо).

Таким чином, Білорусь має самі найгірші стосунки із Євросоюзом. Політичні контакти повністю призупинені в усіх сферах. Навіть ПАСЄ призвала запровадити проти Білорусі режим міжнародної ізоляції та заморозити всі банківські рахунки та інші фінансові активи президента О. Лукашенко та членів його оточення. У березні 2005 р. Європарламент призвав «засудити існуючий білоруський режим як диктатуру» [5], з 1997 р. позбавили Білорусь статусу спеціально запрошеного члена в Асамблеї Ради Європи. Хоча у самій Білорусі не драматизують цю ситуацію і висувують концепцію «відповідального сусідства ЄС», що висуває більш тісні торговельні стосунки з країнами ЄС.

Висновки. Таким чином, країни СНД поки що залишаються на узбіччі європейських інтеграційних процесів. Жодна з них не відповідає а ні Маастрихтським, а ні Копенгагенським критеріям. ЄС висуває такі головні умови вступу до цієї організації, як досягнення європейського рівня у сфері демократії та громадського суспільства; розвиток технологій і продуктивності праці; підвищення рівня життя громадян тощо. Але жодна із Європейських країн СНД і близько не наближена до цих вимог, а в деяких з них (Білорусь) навіть спостерігається прогресуюче напруження у стосунках з Євросоюзом.

Тому в країнах СНД повинна домінувати комплексна діяльність щодо реформування політичної, економічної та соціальної сфер у країнах, що повинно мати на меті створення законодавчих, політичних, економічних, соціальних та міжнародних передумов для здійснення плідної співпраці з ЄС, а у подальшому привести і до повної інтеграції до Європейського Союзу.

Бібліографічні посилання

1. Безуглий В. В. Економічна і соціальна географія зарубіжних країн. – К., 2005. – 704 с.
2. Економіка зарубіжних країн / За ред. Ю. Г. Козака, В. В. Ковалевського, К. І. Ржелішевського. – К., 2003. – 352 с.
3. Політика європейської інтеграції / Під ред. В.Г. Воронкової. – К., 2007. – 512 с.
4. Страны и регионы мира. 2003: Экономико-политический справочник / Под. ред. А.С. Булатова. – М., 2003. – 624 с.
4. www.euro. eu – офіційний сайт Європейського Союзу
5. www.ec.euro. eu – офіційний сайт Єврокомісії
6. www.alleeuro. ru – інтернет-журнал «Вся Європа.ru»
7. www.imf. org – офіційний сайт МВФ

Надійшла до редколегії 20.12.07